

TOOLKIT | PROACTIEVE
PALLIATIEVE ZORG
IN DE GGZ

TRAININGSHANDLEIDING

Trainingshandleiding
 ‘Proactieve palliatieve zorg in de
 ggz’

Auteurs:

Karin den Boer (Amsterdam UMC locatie VUmc, Parnassia Groep)
 Chantal ter Huurne (Tactus Verslavingszorg)
 Anke de Veer (Nivel)
 Anneke Francke (Nivel en Expertise Centrum Palliatieve Zorg, Amsterdam UMC)
 Berno van Meijel (Amsterdam UMC locatie VUmc, Hogeschool Inholland, Parnassia Groep)

Beschikbaarheid van documenten

De Toolkit ‘Proactieve palliatieve zorg in de ggz’ en alle bijbehorende documenten (Trainingsmodule inclusief PowerPoint presentaties; de Trainingshandleiding; de PowerPointpresentatie ‘Informeer je collega’s’; de Implementatiehandleiding) zijn vrij te downloaden via de website van het lectoraat GGZ-verpleegkunde van de Hogeschool Inholland: www.ggzverpleegkunde.nl.

📌 Introductie	4
• Inleiding	4
• Coaching	4
• Opzet	5
• Implementatiehandleiding	5
• Voorbereiding bijeenkomst 1	5
📌 Trainingsbijeenkomst 1	6
• Leerdoelen	6
• Schema Trainingsbijeenkomst 1	7
• Oefeningen trainingsbijeenkomst 1	8
• Oefening 1: de Surprise Question	9
• Oefening 2: Borging werkwijze stap 1	9
• Oefening 3: Het Open Gesprek	9
• Oefening 4: Borging werkwijze stap 2	9
• Oefening 5: Palliatief Redeneren	9
• Oefening 6: Borging werkwijze stap 3	9
• Afronding trainingsbijeenkomst 1	10
📌 TRAININGSBIJEENKOMST 2	11
• Leerdoelen	11
• Schema trainingsbijeenkomst 2	12
• Oefening 1: herkennen van een naderend levenseinde/ de stervensfase	14
• Oefening 2: Borging werkwijze stap 4	14
• Oefening 3: Nazorggesprek	14
• Oefening 4: Borging werkwijze stap 5	14
• Afronding trainingsbijeenkomst 2	15
📌 TERUGKOMBIJEENKOMST 3	16
• Leerdoelen	16
• Schema trainingsbijeenkomst 3	17
• Oefening 1: Opstellen proactief zorgplan	18
• Afronding trainingsbijeenkomst 3	18

INTRODUCTIE

Inleiding

Voor u ligt de Trainingshandleiding 'Proactieve palliatieve zorg in de ggz'. De training is gekoppeld aan de Toolkit 'Proactieve palliatieve zorg in de ggz'. De Toolkit geeft ondersteuning aan hulpverleners in de ggz bij het bieden van palliatieve zorg aan ggz-cliënten die tevens lijden aan een levensbedreigende lichamelijke aandoening. De training is ontwikkeld voor hulpverleners vanuit de verschillende disciplines, werkzaam in de ggz. Palliatieve zorg is multidisciplinaire zorg en gaat uit van een multidimensionele benadering waarbij aandacht is voor lichamelijke, psychische, sociale en spirituele behoeften functioneren van de persoon die palliatieve zorg nodig heeft.

In deze Trainingshandleiding worden drie trainingsbijeenkomsten uitgewerkt. De ervaring leert dat de opzet aan de hand van deze drie bijeenkomsten bruikbaar is voor het aanleren van de gewenste vaardigheden. Aan de hand van deze Trainingshandleiding, in combinatie met de beschikbare PowerPoint presentaties, is het mogelijk om binnen uw instelling trainingen te verzorgen waarbij de werkwijze van de Toolkit aangeleerd wordt aan ggz-hulpverleners. Tussen de trainingsbijeenkomsten is er vier weken de tijd om het aangeleerde tijdens de trainingen te kunnen oefenen in de praktijk.

Coaching

Als aanvulling op de trainingen, is het zinvol om coaching aan te bieden aan de deelnemers bij het goed toepassen van de stappen uit de Toolkit. Het doel is tevens om hen te ondersteunen bij het duurzaam borgen van de werkwijze van de Toolkit op de werkplek. We verwijzen graag naar de beschikbare Implementatiehandleiding die aanvullende ondersteuning biedt bij invoering en borging van toepassing van de Toolkit.

Opzet

Het aantal trainingsbijeenkomsten bedraagt drie, de eerste twee met een duur van 180 minuten, de laatste bijeenkomst met een duur van 120 minuten. Deze trainingsbijeenkomsten kunnen het best tussenpozen van vier weken hebben. De omvang van de groep is variabel. Een minimale omvang van zes deelnemers heeft de voorkeur om voldoende ervaringskennis uit te kunnen wisselen. Het maximale aantal ligt rond de 12 deelnemers. Hiermee is de kans groter dat er voldoende aandacht is voor de individuele deelnemer.

Implementatiehandleiding

Ter ondersteuning van de implementatie van de Toolkit en de borging ervan binnen uw organisatie is er een aparte Implementatiehandleiding. Deze wordt tezamen met de Toolkit 'Palliatieve zorg in de ggz' aan u uitgereikt bij deze Trainingshandleiding. In de trainingsbijeenkomsten zijn er verschillende oefeningen die helpen bij het nadenken over implementatie en borging van de verschillende stappen van de Toolkit binnen de organisatie. Bij deze oefeningen kunt u de Implementatiehandleiding raadplegen.

Voorbereiding trainingsbijeenkomstbijeenkomst 1

Voorafgaande aan de training:

Minimaal twee weken voorafgaande aan trainingsbijeenkomst 1 ontvangen de deelnemers het volgende materiaal:

- De informatiebrief over de training (zie bijlage 1);
- De Toolkit 'Proactieve palliatieve zorg ggz';
- De Implementatiehandleiding ;
- Deze Trainingshandleiding.

Ter voorbereiding op de eerste bijeenkomst dienen de deelnemers te bestuderen:

De introductieparagraaf van de Toolkit 'Proactieve palliatieve zorg in de ggz'

De stappen 1 tot en met 3 van de Toolkit (pag. 8 – 16).

1.

TRAININGSBIJEENKOMST 1

(180 minuten)

Trainingsbijeenkomst 1 staat in het teken van kennismaking met het begrip palliatieve zorg, de doelgroep, de basisprincipes en uitgangspunten van palliatieve zorg. Ook wordt de Toolkit 'Proactieve palliatieve zorg in de ggz' geïntroduceerd. Hierbij wordt eerst een overzicht geboden van alle stappen die onderdeel uitmaken van de Toolkit. Vervolgens maken de cursisten meer in detail kennis met de eerste drie stappen.

Bij stap 1 wordt de toepassing van de 'Surprise Question' als methode nader besproken voor de tijdige herkenning van een palliatieve zorgbehoefte. Bij stap 2 worden het Utrecht Symptoom Dagboek en het Wensenboekje besproken om symptomen, problemen en behoeften in kaart te brengen bij de cliënt die palliatieve zorg behoeft. Tevens wordt bij stap 2 ingegaan op het belang van het 'Open Gesprek' voor het inventariseren van deze symptomen, problemen en behoeften. Bij stap 3 gaat het om proactieve zorgplanning en uitvoering met de methodiek 'Palliatief Redeneren'.

Trainingsbijeenkomst 1 wordt ondersteund met Powerpoint 1.

Leerdoelen

- De deelnemer heeft kennis van de begrippen 'palliatieve zorg', 'ernstige psychiatrische aandoening (EPA)' en 'centrale hulpverlener'.
- De deelnemer heeft kennis van de uitgangspunten van palliatieve zorg.
- De deelnemer heeft inzicht in de vijf stappen in de Toolkit voor palliatieve zorg bij mensen met EPA.
- De deelnemer is in staat tot het stellen van de 'Surprise Question' voor tijdige signalering van een behoefte aan palliatieve zorg.
- De deelnemer is in staat tot het in kaart brengen van symptomen, problemen en behoeften aan de hand van een Open Gesprek, het Utrecht Symptoom Dagboek en het Wensenboekje.
- De deelnemer is in staat tot proactieve zorgplanning en uitvoering aan de hand van de methodiek Palliatief Redeneren.

Schema Trainingsbijeenkomst 1

Onderwerp	Tijdsindicatie	Dia Power Point	Toolkit pagina's	Oefeningen tijdens de training
Introductie/ kennis-making	20 min	1 - 4	Pag. 4 ✚ Waarom deze Toolkit?	
Begrippen, principes en uitgangspunten	20 min	5 -10	Pag. 4 - 5 ✚ Palliatieve zorg: definitie, kenmerken en basisprincipes; ✚ Palliatieve zorg bij mensen met EPA.	
Doel en opbouw Toolkit	10 min.	11	Pag. 6 - 7 ✚ Doel en opbouw van de Toolkit; ✚ Schema 1.	
Pauze	10 min.			
Toolkit Stap 1	15 min.	13 - 16	Pag. 8 - 10	Oefening 1
	10 min.	17		Oefening 2
Toolkit Stap 2	15 min.	18 - 20	Pag. 11 – 13 ✚ Utrecht Symptoom Dagboek ✚ Wensenboekje	Oefening 3 (dia 20 en Toolkit pag. 13)

Onderwerp	Tijdsindicatie	Dia Power Point	Toolkit pagina's	Oefeningen tijdens de training
	10 min.	21		Oefening 4
Pauze	10 min.			
Toolkit Stap 3	15 min.	22 - 23	Pag. 14 en 16 Palliatief Redeneren	
	25 min	24	Pag. 5 en 16-17	Oefening 5
	10 min.	25		Oefening 6
Huiswerk volgende bijeenkomst en afronding trainingsbijeenkomst 1	10 min.	6 - 27		

Oefeningen trainingsbijeenkomst 1

De oefeningen 1, 3 en 5 van deze eerste bijeenkomst zijn gericht op het aanleren van vaardigheden die nodig zijn om de betreffende stap en bijbehorende tool of methodiek adequaat toe te kunnen passen in de praktijk. De oefeningen 2, 4 en 6 zijn erop gericht om de werkwijzen op een duurzame wijze te borgen op de eigen werkplek.

Oefening 1: de Surprise Question

Dia 16: Bespreek in kleine groepjes (2-4 hulpverleners) welke cliënten men kent binnen de eigen werksituatie waarbij je je de Surprise Question met ‘nee’ zou beantwoorden (‘Zou het mij verbazen wanneer deze cliënt in de komende 12 maanden komt te overlijden?’). Bespreek op basis van welke gegevens je tot deze beantwoording komt. Koppel de bevindingen plenair terug.

Oefening 2: Borging werkwijze stap 1

Dia 17: Bespreek plenair op welke manier de Surprise Question een vast onderdeel kan worden van de werkwijzen op de eigen werkplek.

Oefening 3: Het Open Gesprek

Dia 20: In groepjes van 2-4 deelnemers wordt aan de hand van instructieblad Stap 2 uit de Toolkit (pag. 13) geoefend met het voeren van het Open Gesprek. Na de oefening worden de ervaringen met de oefening plenair gedeeld.

Oefening 4: Borging werkwijze stap 2

Dia 21: Bespreek plenair op welke manier het Utrecht Symptoom Dagboek en het Wensenboekje onderdeel kunnen worden van de vaste werkwijze op de eigen werkplek.

Oefening 5: Palliatief Redeneren

Dia 24: Doorloop plenair de fasen 1 en 2 van Palliatief Redeneren:

Fasen Palliatief Redeneren:

1. Breng de situatie in kaart.
2. Vat problematiek en beleid samen, en maak proactief beleid.
3. Maak afspraken over evalueren van het beleid.
4. Stel het beleid zo nodig bij en blijf evalueren.

Doe dit aan de hand van de casus van Dirk (pag. 5 Toolkit) en de methodiek Palliatief Redeneren van het instructieblad (pag. 16-17 Toolkit). Breng enkele vaak voorkomende symptomen, problemen en behoeften in de palliatieve zorg op de vier dimensies (lichamelijk, psychisch, sociaal en spiritueel) in kaart. Maak gebruik van het Utrecht Symptoom Dagboek en het Wensenboekje. Baseer het proactieve beleid op de richtlijnen van www.pallialine.nl.

Oefening 6: Borging werkwijze stap 3

Dia 25: Bespreek plenair op welke manier de methodiek ‘Palliatief Redeneren’ onderdeel kan worden van de vaste werkwijze op de eigen werkplek.

Huiswerk voor trainingsbijeenkomst 2

Bestudeer:

- De stappen 4 en 5 uit de Toolkit.

Oefeningen:

1. Proactieve zorgplanning
  - b. Selecteer op de werkplek één cliënt die mogelijk een behoefte aan palliatieve zorg heeft aan de hand van de Surprise Question.
  - c. Breng maximaal vijf symptomen, problemen en/of behoeften in kaart. Gebruik hiervoor het dossier, het Open Gesprek, het Utrecht Symptoom Dagboek en het Wensenboekje.
  - d. Stel een proactief behandelplan op. Maak hierbij gebruik van het Palliatief Redeneren (pag. 16-17 uit de Toolkit). Baseer het proactieve beleid op de richtlijnen van www.pallialine.nl.

N.B.: Oefening 1 hoeft nog niet met de cliënt zelf geoefend te worden. De werkelijke toepassing wordt na de 2e trainingsbijeenkomst verwacht.

- Bespreek met je collega's op de werkplek hoe de tools en methodieken uit de stappen 1 t/m 3 uit de Toolkit (Surprise Question, Utrecht Symptoom Dagboek, Wensenboekje en Palliatief Redeneren) duurzaam opgenomen zouden kunnen worden in het vaste werkproces.

Afronding trainingsbijeenkomst 1

Tijdens de volgende trainingsbijeenkomst komende de volgende zaken aan bod:

- Nabespreken huiswerk en reeds opgedane ervaringen.
- Korte herhaling van de stappen 1 t/m 3 uit de Toolkit.
- Introductie stappen 4 en 5 uit de Toolkit.

TRAININGSBIJEENKOMST 2

(180 minuten)

2.

Trainingsbijeenkomst 2 wordt gestart met een korte herhaling van de stappen 1, 2 en 3 die aan bod zijn gekomen in de eerste bijeenkomst. Daarnaast wordt ruim de tijd genomen om reeds opgedane kennis en ervaringen met elkaar uit te wisselen o.a. aan de hand van de huiswerkopdracht.

Nadat de eerste drie stappen zijn herhaald en het huiswerk is besproken maken de deelnemers in detail kennis met stap 4 'Zorg in de stervensfase' en stap 5 'Nazorg voor naasten' uit in de Toolkit. Bij stap 4 wordt het Zorgpad Stervensfase als tool doorgenomen. Bij stap 5 wordt het Nazorggesprek als methodiek besproken.

Trainingsbijeenkomst 2 wordt ondersteund met Powerpoint 2.

Leerdoelen

- ✚ De deelnemer kan een proactief palliatief behandelplan opstellen aan de hand van de multidisciplinaire richtlijnen voor palliatieve zorg.
- ✚ De deelnemer kan een proactief palliatief behandelplan evalueren en bijstellen.
- ✚ De deelnemer kan het Zorgpad Stervensfase toepassen.
- ✚ De deelnemer heeft kennis omtrent het herkennen van de stervensfase.
- ✚ De deelnemer kent de signalen van een naderende dood.
- ✚ De hulpverlener heeft inzicht in het belang van goede nazorg voor naasten.
- ✚ De hulpverlener is in staat om een nazorggesprek te houden met een naaste.

Schema trainingsbijeenkomst 2

Onderwerp	Tijdsindicatie	Dia Power Point	Toolkit pagina's	Oefeningen tijdens de training
Introductie trainingsbijeenkomst 2. Ruimte voor vragen en reacties uit de groep	15 min.	1-3		
Korte herhaling van de stappen 1- 3 uit de Toolkit	15 min.	4		
Bespreken huiswerkopdracht	25 min.			
Pauze	10 min.			
Bespreken huiswerkopdracht (vervolg)	25 min.	5		
Toolkit Stap 4	15 min.	6 t/m 8	Pag. 18-20 en de tool Zorgpad Stervensfase	
	10 min.	9	Pag. 20	Oefening 1
	10 min.	10		Oefening 2

Onderwerp	Tijdsindicatie	Dia Power Point	Toolkit pagina's	Oefeningen tijdens de training
Pauze	10 min.			
Toolkit Stap 5	15 min.	11	Pag. 21	
	10 min.	12	Pag. 22	Oefening 3
	10 min.	13		Oefening 4
Huiswerk voor de volgende keer en afronding trainingsbijeenkomst 2	10 min.	14 en 15		

Oefeningen trainingsbijeenkomst 2

De oefeningen 1 en 3 zijn gericht op het aanleren van vaardigheden die nodig zijn om de betreffende stap en bijbehorende tool of methodiek adequaat toe te kunnen passen in de praktijk. De oefeningen 2 en 4 zijn erop gericht om de werkwijzen op een duurzame wijze te borgen op de eigen werkplek.

Oefening 1: herkennen van een naderend levenseinde/ de stervensfase

Dia 9: Bespreek plenair wat de mogelijke signalen kunnen zijn bij een cliënt die kunnen duiden op een naderend levenseinde.

Schrijf de reacties uit de groep op de flip-over.

Vul zo nodig aan (zie ook Toolkit pag. 20).

Vraag naar reeds opgedane ervaringen.

Oefening 2: Borging werkwijze stap 4

Dia 10: Bespreek plenair op welke manier de tool 'Zorgpad Stervensfase' onderdeel kan worden van de vaste werkwijze op de eigen werkplek.

Oefening 3: Nazorggesprek

Dia 12: Oefen in tweetallen een nazorggesprek. Gebruik hiervoor de onderwerpen voor het nazorggesprek van pag. 22 uit de Toolkit.

Oefening 4: Borging werkwijze stap 5

Dia 13: Bespreek plenair op welke manier de methodiek 'Nazorggesprek' onderdeel kan worden van de vaste werkwijze op de eigen werkplek.

Huiswerk voor trainingsbijeenkomst 3

Oefeningen en toepassing:

- 👉 Proactieve zorgplanning
  - Selecteer op de werkplek één cliënt die mogelijk een behoefte aan palliatieve zorg heeft aan de hand van de Surprise Question.
  - Benader de cliënt in een Open Gesprek en vraag of hij/zij met jou wil praten over symptomen, problemen en behoeften op het gebied van palliatieve zorg. Maak hierbij eventueel ook gebruik van het Utrecht Symptoom Dagboek en het Wensenboekje.
  - Breng maximaal vijf symptomen, problemen en/of behoeften in kaart.
  - Stel een proactief behandelplan op. Maak hierbij gebruik van het Palliatief Redeneren (pag. 16-17 uit de Toolkit). Baseer het proactieve beleid op de richtlijnen van www.pallialine.nl.
- 👉 Bespreek met je collega's op de werkplek hoe de tools en methodieken uit de stappen 4 en 5 uit de Toolkit (Zorgpad Stervensfase en Nazorggesprek) duurzaam opgenomen zouden kunnen worden in het vaste werkproces van de organisatie.

Afronding trainingsbijeenkomst 2

De volgende trainingsbijeenkomst komende de volgende zaken aan bod:

- 👉 Nabespreken huiswerk en reeds opgedane ervaringen.
- 👉 Opstellen van een proactief behandelplan aan de hand van ingebrachte casuïstiek (huiswerkoefening 1). Iedere deelnemer bereidt een casus voor:
  - Cliënt heeft een mogelijke behoefte aan palliatieve zorg, vastgesteld op basis van de Surprise Question.
  - De medische en psychiatrische voorgeschiedenis zijn kort beschreven.
  - Symptomen, problemen en behoeften zijn in kaart gebracht.
- 👉 Korte herhaling van de stappen 1 t/m 5 uit de Toolkit.

3.

TRAININGSBIJEENKOMST 3

(120 minuten)

Trainingsbijeenkomst 3 staat in het teken van een korte herhaling van de stappen 1 t/m 5 uit de Toolkit die tijdens de trainingsbijeenkomsten 1 en 2 aan bod zijn gekomen. De deelnemers hebben inmiddels met tenminste één cliënt van de eigen werkplek de eerste drie stappen van de Toolkit doorlopen: (1) Het signaleren van een behoefte aan palliatieve zorg; (2) Het in kaart brengen van symptomen, problemen en behoeften; (3) Proactieve zorgplanning en uitvoering. Tijdens trainingsbijeenkomst 3 wordt de huiswerkopdracht plenair besproken. Het palliatief redeneerproces en het opstellen van een proactief behandelplan wordt met de groep doorlopen aan de hand van door de deelnemers ingebrachte casuïstiek. Hierbij wordt benadrukt dat het proactieve behandelplan uitgaat van:
De vier dimensies (lichamelijk, psychisch, sociaal en spiritueel).
Proactief is, dus anticipeert op wat (mogelijk) komen gaat.
De niet-medicamenteuze en medicamenteuze behandeling zoals beschreven in de multidisciplinaire richtlijnen voor palliatieve zorg.

Trainingsbijeenkomst 3 wordt ondersteund met Powerpoint 3.

Leerdoelen

- De deelnemer is in staat tot het stellen van de 'Surprise Question' in het kader van tijdige signalering van een behoefte aan palliatieve zorg.
- De deelnemer is in staat tot het in kaart brengen van symptomen, problemen en behoeften op de vier dimensies aan de hand van een Open Gesprek, Utrecht Symptoom Dagboek en het Wensenboekje.
- De deelnemer is in staat tot proactieve zorgplanning de hand van de methodiek Palliatief Redeneren.
- De deelnemer is in staat tot proactieve zorgplanning en uitvoering volgens de Toolkit, in combinatie met de multidisciplinaire richtlijnen palliatieve zorg.
- De deelnemer heeft inzicht in de mogelijkheden tot consultatie bij experts palliatieve zorg (in de regio).

Schema trainingsbijeenkomst 3

Onderwerp	Tijdsindicatie	Dia Pow-er Point	Toolkit pagina's	Oefeningen tijdens de training
Introductie trainingsbijeenkomst 3. Ruimte voor vragen en reacties uit de groep	10 min.	1 - 3		
Korte herhaling van de stappen 1 - 5 uit de Toolkit	15 min.	4	Pag. 8 - 22	
Bespreken huiswerkopdracht	30 min	5		
Pauze	10 min.			
Opstellen proactief behandelplan op basis van casuïstiek deelnemers	50 min	6 - 11	Pag. 8 - 16 en de tools Utrecht Symptoom Dagboek en Wensenboekje	Oefening 1
Afronding trainingsbijeenkomst 3	5 min.	12 - 13		

Oefeningen trainingsbijeenkomst 3

Oefening 1: Opstellen proactief zorgplan

Dia 6: Stel plenair een proactief zorgplan op aan de hand van ingebrachte casuïstiek uit de groep. Gebruik hierbij de stappen 1, 2 en 3 uit de Toolkit. Tools en methodieken zijn de Surprise Question, het Utrecht Symptoom Dagboek, het Wensenboekje en Palliatief Redeneren.
Aandachtspunten bij het opstellen van het proactieve behandelplan:

- ✚ Gericht op kwaliteit van leven, comfort en symptoombestrijding.
- ✚ Vier dimensioneel (lichamelijk, psychisch, sociaal en spiritueel).
- ✚ Individueel gericht.
- ✚ Proactief, anticiperend op wat (mogelijk) komen gaat.
- ✚ Multidisciplinair: wie is waar verantwoordelijk voor?
- ✚ Aandacht voor regelmatige evaluatie en bijstelling.
- ✚ Is gebaseerd op de multidisciplinaire richtlijnen voor palliatieve zorg.

Als voorbeeld kunnen dia 7 t/m 11 doorgenomen worden voordat gestart wordt met de oefening.

Afronding trainingsbijeenkomst 3

Er wordt teruggekeken op de gehele training waarbij aandacht wordt besteed aan resterende vragen ten aanzien van de inhoud van de Toolkit en van de implementatie en borging in de praktijk. Er wordt nogmaals gewezen op de Implementatiehandleiding die ter ondersteuning kan worden gehanteerd bij implementatie en borging op de eigen werkplek.

INFORMATIEBRIEF VOOR DEELNEMERS *(voorbeeld)*

Bijlage 1.

Beste deelnemer,

Binnenkort start u met de training 'Proactieve palliatieve zorg in de ggz'. Tijdens de trainingen leert u om op gestructureerde wijze palliatieve zorg te verlenen en te integreren in de dagelijkse zorg en behandeling bij mensen met een ernstige psychiatrische aandoening, die tevens lijden aan een levensbedreigende lichamelijke ziekte. Deze trainingsmodule bestaat uit drie bijeenkomsten. De eerste twee bijeenkomsten duren 180 minuten; de derde en tevens laatste bijeenkomst duurt 120 minuten.

De eerste trainingsbijeenkomst vindt plaats op <dag, datum, van ...-...-...uur> .
De tweede trainingsbijeenkomst vindt plaats op <dag, datum, van ...-...-...uur>.
De derde trainingsbijeenkomst vindt plaats op <dag, datum, van ...-...-...uur>.
De locatie is <.....>.

Bij deze informatiebrief vindt u ook de Toolkit Proactieve palliatieve zorg ggz, de Implementatiehandleiding en de Trainingshandleiding.

Ter voorbereiding op de eerste trainingsbijeenkomst leest u het volgende door:
Hoofdstuk 1 Introductie pag. 4 - 6,
Stap 1: Signaleren van een behoefte aan palliatieve zorg pag. 8 - 10,
Stap 2: In kaart brengen van symptomen, problemen en behoeften pag. 11 - 13
Stap 3: Proactieve zorgplanning en uitvoering pag. 14 - 16.

Succes met de voorbereidingen en we zien u graag tijdens de eerste trainingsbijeenkomst.

Met vriendelijke groet,

<Naam>
Trainer

<Naam>
Co-trainer